

Любомир Владикин

ПОЛИТИКАТА ОТ НАУЧНО ГЛЕДИЩЕ

ДЪРЖАВНО ПРАВО И ПОЛИТИКА

При определянето на юридическия метод, ние отбелязахме, (стр. 27), че цяла редица големи и малки проблеми, свързани с емпиричната държава, се изключват от областта на правната наука като мета-юридически и се прехвърлят към някои от спомагателните науки, на първо място към политиката. Полувековното господство на чистия юридизъм и вечната необходимост да се справяме със заобикалящата ни действителност спомогнаха политиката да се развие в отделна научна дисциплина. Най-много системни съчинения върху научната политика се появиха в Германия, вероятно под влиянието на господстващата юридическа школа, която не позволяваше в системата на публичното право да се вмъкват неюридически елементи, които все пак трябваше да бъдат взети под внимание. Това положение вече обуславя отношението между държавно-то право и политиката.

Държавното право е сбор от писани закони и правилници, обичайно право и парламентарна, административна и съдебна практика. Държавноправната наука ги изучава всестранно, подрежда ги и ни дава системата на публичното право. Юристъ-публицист познава основно правното устройство на всички институти, нормативната връзка между тях, определените им от закона функции, с една дума – целия формалноюридически строеж на държавата. Той познава държавата в състояние на покой, в нейната статика. Държавата му се представява като огромна фабрика с множество машини, които той познава по устройство и предназначение; но фабриката е в пълен покой. За да се поставят машините в действие, необходими са живите сили на работниците, техническите познания на

ръководния персонал, спекулативният ум на директора, инициативата и волята на собственика. Нужно е още нещо, вън от системно подредените машини, нужна е жива човешка енергия, ръчна и умствена. Това, което е тази енергия за машините на фабриката, приблизително същото е политическата дейност за институтите на държавата. Политиката обхваща държавата в нейната динамика.

Науката за държавното право разглежда държавата такава каквато е дадена в нейната юридическа същина – политиката я обхваща в нейния действителен живот, в осъществяването на правните норми, в нейното безспирно движение. Ако се осланиме само на действащите закони и само чрез формална логика ги обединим в система, ние ще добием ед-

Публикуваният текст е §16 от книгата на Любомир Владикин "Общо държавно право" (София, 1935 г., с. 69–86)

Любомир Владикин е един от известните преподаватели в Софийския университет преди 1944 г. – професор по Държавно право към Юридическия факултет. Завършил висшето си образование в германски университети, той се проявява като държавноправник, политик и писател. В Германия по онова време е познат с неговите съчинения и лекции като представител на едно ново схващане за правото, което съзнателно се отвърща от присъщата за либерализма правна формалистика и схваща правото като функция на общия национален живот. До правния мислител Владикин строи политикът Владикин, защото за него държавните науки са само теоретична основа на практическия политик. В действителност и двете са предмет на неговата страст. Любомир Владикин е много плодовит автор. Познати му са книги за: Общо учение за държавата (1935 г. I изд.), Организация на демократичната държава (1937 г.), Теоретичен либерализъм и положително държавно право (1940), Основите на царската власт и престолонаследията (1931), Държавен съвет (1938), Социалнополитическата същност и правно устройство на цялостната бонификация в Италия (1930), Българското престолонаследие (1930).

ностраничва, а може би и погрешна представа за дадена държава. Нашата наука за държавата, с нейния строг правно-догматичен метод, рискува да се изроди в суха и чужда на действителността формалистика. Различията между нормативните установления и фактичното положение, е много често явление в политическата история. Формално-юридически, волята на абсолютния монарх е всевластна, но в действителност тя може би е само механичен проводник на чужда воля: жреците в боговластните монархии, военна началниците, някоя силна личност. Един орган е надарен от конституцията с известна власт, напр. с абсолютно veto при санкционирането на законопроектите, или с правото да разтуря парламента, но органът фактически не упражнява правото си, защото му липсва политическа сила – проблемът за държавната власт и личния авторитет. При една и съща конституция веднъж се говори за личен, а друг път за парламентарен режим – напр. в Италия преди и след Кавур, в Германия при и след Бисмарк; даже парламентарна Англия, от кралица Виктория до сега, ни дава примери за пъстра смяна на режима, в зависимост от съотношението на волеите между монарха и първия министър.

Като мерило за целесъобразността на законите и като жива сила, която ги поставя в изпълнение, политиката играе извънредно голяма роля в определянето, хода и характера на държавния и на обществения живот изобщо. Например, при една и съща българска конституция, ние чувваме веднъж да се говори за личен, друг път за парламентарен режим. И в единия, и в другия случай конституцията не е нарушена. Ако държавният глава намери партиите раздробени и слаби, той може да наложи на министър-председателя и на послушното парламентарно болшинство един министър, който е лично на короната угоден. Напротив, ако президентът е силна личност и ако парламентарното болшинство е сплотено и твърдо, то може: или кандидата на короната да бъде отхвърлен още при съставянето на министърската листа, или пък да бъде при пръв случай бламиран в народното събрание. – Кой закон определя тези отношения между короната и парламента? В кой член от конституцията е казано, че едната или другата страна е длъжна да се подчини?

Нищо подобно не съществува в никой закон на света. Оная обществена сила, която определя тия отношения в рамките на закона, е сила политическа, е самата същност на политиката. Тъй наречената държавна или парламентарна практика, не е нищо друго освен осветено от времето разпределение на политическата сила, която може да стои ту на страната на короната, ту на страната на парламента. Като творческа обществена дейност, която конкретно привежда в изпълнение законите, влага обществен разум във всеки отделен случай, преценява съществуващото и чертае предстоящото – политиката дава действителна окраска на държавния живот.

Противоречието между норма и факт ярко е подчертано от Фердинанд Ласал в оригиналната му реч "Върху същността на конституцията": в действителност, мисли той, правоотношенията в държавата не се определят от писаните правни норми, а от фактичното разположение на политико-социалните сили; съществуват не чисто правови, а силови отношения и от там: конституционните прерогативи могат да се осъществяват само когато са подкрепени с политически авторитет; една конституция има реално значение, стойност и трайност само доколкото и докогато представлява верен израз на силовите отношения в обществото, иначе тя е само къс хартия. И понеже обществената сила е много подвижна, понеже силовите отношения постепенно се менят, то и реалната държава е в непрекъснато движение. Това е животът на държавата. Тя не е само система от правни норми, не е юридически скелет, а жив организъм, който живее, действа, движи се с цялото си същество. Тъкмо тази държава в движение, *реално-живущата държава, се изучава от политиката* като наука. И още: самата тази дейност се нарича политика, политическа дейност, политическа динамика.

Положителното право поставя заповеди, които определят поведението на гражданите. Заповедите могат и да не бъдат изпълнени в действителност, следователно правните норми не определят какво ще се случи, а само какво би трябвало да се случи. Защо държавната воля веднъж се налага, а друг път не? Правната

догматика не е в състояние да ни отговори. Отговор ще ни даде политиката.

Методологично обособени в две отделни дисциплини, правото и политиката не се изключват, а са в постоянно взаимодействие и се допълват. По своето естество, политиката има свойството да стои по периферията на отделните дисциплини, имащи за обект държавата, за да ги свързва и осмисля от гледището на живата действителност. Без динамиката на политиката, правото би се превърнало в мъртва буква, а правната наука в суха догматика. Чрез политиката правото стои в пряка връзка с живота, регулира го и сам се влияе от него в развитието си. Политиката е логическото завършване на правото.

Политиката съществува в и за държавата, а тя е правна организация, следователно, трябва да се проявява в правовите и нравствените рамки на държавата. Тука възниква голямата проблема за отношението на политиката към морала. И от друго гледище правото е предпоставка на политиката: ако най-характерният израз на държавното право е конституцията, то най-ярко се проявява на политиката е управлението, т.е. практическото ръководене на държавата. Без животворния дух на политиката, казва Блунчи, правното тяло ще се превърне в труп, но без основите и ограниченията на правото, политиката би се изродила в необуздан егоизъм и разрушителна страст.

ПОНЯТИЕТО ПОЛИТИКА

Polis е държавата; а *политикъ* значи буквално "държавно", държавна работа; по-късно добива смисъл на изкуство или наука за управлението, или за държавните работи, и от там общоупотребимия термин политика. – Прилагателното "политически", благодарение свободата на говоримия език, е добило много значения. Първото ограничение, което трябва да си наложим е: да употребяваме думата само във връзка с някое проявление на, от, или за държавата, по-точно: държавната власт. В отношенията между частни лица терминът се употребява в преносно значение, но ние трябва да го отстраним напълно от нашата област на разсъждение, когато кажем: политическа история, партия, програма, необходимост, зрелост, сила

или борба; политическо събрание, престъпление, основание, политически деятел, вестник, приятел, момент, талант и пр., ние винаги трябва да подразбираме пряката връзка с живота на държавата. Тъй като самата наука за държавата се разделя на няколко клона, два от които са право и стопанство, понякога се прави разлика между отделните области на и в държавата, като терминът "политически" се запазва за висшите управителни прояви на държавната власт; напр. прави се разлика между политически и стопански междудържавни договори, между политически и стопански фактори, между политически и стопански парламент, между политически и прости административни или съдебни актове на властта, и т.н.

В най-ново време, някои национал-социалистически теоретици се опитаха да дадат по-общо определение на понятието политическо, *das Politische*. Проф. Карл Шмит мисли, че политиката няма своя определена област, но се явява навсякъде, където се появят две враждуващи групи, където е на лице разликата между приятел и враг, защото там възникват противоположни идеи и интереси, възниква полемика, противопоставяне на оценки, борба: и тъкмо там е същината на политическото; с тази добавка, без противопоставянето е от публичен характер, а не от частен, че приятелят, както и врагът са такива на обществена почва – не личен неприятел (*inimicus*), а враг обществен (*hostis*). Определението на Шмит е остроумно, но едностранчиво, защото политическа дейност може да има и при наличността на обществена солидарност. По-правилно е схващането на проф. Кьолройтер, че политическото, като национално-държавно, трябва да се противопостави на частно-индивидуалистичното. Осамотеният, както и неутралният човек, е неполитичен; той живее в областта на своите частни духовни и материални интереси, грижейки се за общото само доколкото то има връзки с тях. Такова е узаконеното положение на политико-стопанския либерализъм: държавата да ограничи до максимум своята намеса и да благоприятства развитието на свободната лична инициатива. Осъществява се едно широко приватизиране на обществения живот. Ако вземем Англия за прототип на либералистична държава,

трябва да кажем, заедно с Освалд Шпенглер, че на мястото на държавата тя постави свободното частно лице, което, чуждо на държавата и дори враждебно към ограничените ѝ наредби, води безогледна борба за съществуване, затова английската политика е предимно политика на частни лица и групи. – Напротив, в светлината на универсализма, индивидът става homo politicus само когато осъзнае своята принадлежност към национално-държавната общност. В тази общност човекът живее своя цялостен живот като гражданин и тя именно е неговата политическа сфера на действие. Същността на политическото лежи в човешката солидарност; то я създава и се осмисля чрез нея. Понеже човекът има един частен и един обществен живот, то сферата на единия се разширява или стеснява за сметка на другия – колкото стремежът към обществен живот е по-силен, вследствие на съответни идеи, личен temperament и характер на епохата, толкова сферата на частния живот ще се стеснява; и обратното. "В народната държава, народът е органическият носител на общественото единство, а оттам и на политическото оформяване. "Затова политиката не е нищо друго, казва Хитлер, и не може да бъде нищо друго, освен долавяне на жизнените интереси на народа и практическото провеждане на борбата му за съществуване, с всички средства." Тенденцията е към политизиране на целия обществен живот.

Щом приемем, че държавното право е сбор от публично-правни норми, които са предмет на държавноправната наука, и че държавата е правов ред, системна правна организация, то статиката на държавата е дадена. Онези обществено човешка дейност, която създава държавната динамика, която превръща в разумно-действащ организъм юридическия скелет на държавата, е политиката. Служебната дейност на държавните органи-физически лица, които прилагат законите и с това поставят в движение държавния апарат, може да се нарече политическа работа, особено когато не е механична, а изисква непрекъсната съобразителност, за да бъде отвлечената правна норма приспособена към всеки конкретен фактически състав. Същото важи и за т.нар. дискреционни административни актове, при кои-

то законът оставя на чиновника свобода да реши тъй или иначе, според дадените обстоятелства. Ако бихме желали да изучим тъкмо тази дейност на чиновника, ще трябва да си послужим с методите на политиката, а резултатите да отнесем към парламентарната и административната, финансовата или съдебната политика. Обаче, в науката преобладава мнението, че не всяка дейност на държавните органи е политика, а само *творческата* – останалата не е политическа работа, а просто изпълнение на служебни функции. Например, приемането и изпращането на пълномощни министри от държавния глава и външния министър, ще бъде обикновена административна работа, ако само се изпълняват формалностите на закона, но същото ще бъде свърх това и творческа политическа дейност, ако в подбора на лицата, в даваните им инструкции, в напътствените разговори с тях и пр., се влагат по-висш умствен труд, съобразителност, такт, талант, с оглед да се постигне определена държавна цел.

Политиката е приложна *държавна* дейност, не защото се извършва от държавни органи, а защото засяга живота на държавата. Затова политическа дейност вършат и някои категории частни лица, на първо място народните водачи, партийните дейатели, видните общественици. Нека веднага поясним, че, противно на всекидневния говор, ние ще запазим термина политика само за държавно-обществените отношения, макар че сме свикнали да наричаме "политика" онзи особен начин на действие във всички области на обикновеното частно общуване, който се покрива с една практическа мъдрост.

Според Макс Вебер политиката е стремежа на държавите помежду им, или на обществените групи в една и съща държава да овладееят властта, или поне да ѝ повлияят в своя полза. Държавната воля, като израз на властта, е абстрактно-юридическо понятие; но тя практически се осъществява и налага чрез управлението. За да се поеме управлението, необходимо е да се облагат онези нравствени и материални сили в народа и държавата, които съставляват конституционния или фактическият мост към властта. Тези нравствени и материални сили са в постоянно движение – да се групират, спече-

лят или задържат, се изисква дейност, която е характерно политическа. В такъв случай, политиката е наука и изкуство за опознаването на силовите фактори в държавата, за действителното им разпределение между обществените групи, и за овладяването им, с цел да се осъществят известни политико-философски, социални, стопански и др. т. идеи, с помощта на държавния апарат. В обикновения език това се нарича: прокарване известна национална, финансова, образователна и пр. политика, която може да принадлежи на една партия или група, на едно съсловие, на една част от населението, но която чрез овладяването на властта се превръща в държавна политика, санкционирана от суверенната воля на държавата. Това е практическият смисъл на овладяването на обществените сили, с цел да се завземе законното управление на държавата.

Една от най-важните задачи на политиката е да се образува парламентарно мнозинство при демократичната държава, или да се обедини нацията около едно компетентно и волево правителство при авторитарната държава. Политиката е приложна наука или практическо изкуство; ако ни е позволено едно по-осезаемо сравнение, можем да кажем, че публичното право за държавата е това, което е анатомията за човека: и двете установяват дадена юридическа или естествена реалност; поускаме ли да оползотворим тия познания за практическите нужди на живота, ние при държавата прибавяме до политиката, а при човека до терапията. Политика и терапия са приложни науки, при конкретното използване на които се примесват умение, съобразителност, интуиция, талант, или с една дума: изкуство.

Понятието политика ще ни стане ясно, ако хвърлим поглед върху *историческото му развитие*. Класическата древност ни е завещала две съчинения, онагледени "Политика – *Πολιτεία*", едно от Платон, и другото от Аристотел. Дори само един поглед върху съдържанието, ни показва, че под думата политика класиците са разбирали една обща наука за държавата, едно общо държавоведение, в което не липсват нито една от онези дисциплини, които ние днес делим на преки и спомагателни науки за държавата. Както държавата е едно хармонично цяло въпре-

ки разнородните елементи, които я съставляват, тъй и науката за нея е единна хармонична политика. Обаче, с течение на вековете, знанията за държавата нарастнаха необикновено много и се наложи специализация; от друга страна, развитието на методологията, която ни спомогна да обхванем държавата от различни гледища, постепенно разложи Аристотеловата политика на няколко отделни дисциплини, в реда на които стои и научната политика, която се съдържа в класическата политика, но не съвпада напълно с нея. Това обособяване на политиката в отделна дисциплина, или влагането на ново съдържание в стария термин, се извърши окончателно едва през втората половина на миналото столетие, и то благодарение главно на германската наука за държавата, по-точно: на съпоставянето между политико-историческата философия и правния позитивизъм. Трябва веднага да се добави, че Аристотеловското схващане за същността на политиката, което владееше средновековието и ренесанса, не е заглъхнало и до днес, особено у романските народи и у англичаните: и до сега още под термина *sciences politiques, scienza politica, political science*, ме разбират науката за държавата изобщо. Програмата на Парижкото *Ecole libre des sciences politiques* стои твърде близо до класическото схващане на политиката като сборна наука. Почти същото схващане има и Берлинското *Hochschule für Politik*, един бележит институт за научно разработване и преподаване на политическите науки.

Политиката се обособи в отделна дисциплина около първата половина на XIX век и то във връзка с разцвета на *историческата школа* и на историзма изобщо. Както и да се схване политиката, като наука или изкуство, тя все засяга държавата като историческа даденост – с това се отхвърлят абстрактните теории за идеалната държава на класиците и за разумната държава на естественоправниците. Политикът трябва да разсъждава като философ на историята. Историческото мислене, бляскаво посочено от Хердер се състои главно в това: в конкретнотодания случай да се открие исторически-осъществения дух на държавата, и от него по-нататък да се твори. Понеже в духа на държавата са синтезирани ре-

дица елементи, съставляващи особеностите на народа и на природната среда, проявени в движението и творчеството на историята, налага се на политика да опознае и проумее всички тези данни, и върху тях да обоснове своето "историческо мислене" или исторически поглед върху държавните работи. "Изучаването на историята, казва Дройзен, е основата за политическото образование и оформяване; държавният мъж е практически историк." Най-видният между първите теоретици на историческата политика е именитият историк Ранке. Той основа историко-политическо списание с цел да изясни взаимното отношение между политика и история. Истинската политика, според него, трябва да има за своя основа историята. Встъпителната лекция на Ранке като редовен професор в Берлинския университет е била: "Върху сродството и разликата между историята и политиката", в 1836 година. Неговото научно дело установи политиката като наука из областта на историческата емпирика и с исторически метод. На старини, в едно писмо до Бисмарк от 1877 г., Ранке казва, че "историкът никога не може да бъде едновременно и практически политик". С това Ранке не опровергава своята теория, а само призна нейната едностранчивост: към науката трябва да се прибави онова, което старите наричаха ясновидство, а ние: интуиция или изкуство. – От школата на историческите политици трябва да се споменат поне още три големи имена: Далман, Дройзен и Траичке. Професор Далман е чел лекции, първо в Кил през 1820 год.; схващайки държавата като продукт на исторически сили, той е обяснявал с исторически примери нейната политикоправна система и развитието ѝ; същевременно е посочвал как практически са били разрешавани най-важните задачи на държавното управление. – Йохан Густав Дройзен е чел "Курс по практическа политика", около 1860 година. Той мисли, че за академическото образование е необходимо теоретично запознаване със същността на държавата и на политическите проблеми, но по-важна е практическата страна на политиката, която той нарича "наука на държавния мъж". Сам активен политически геек, Дройзен иска да установи една приложна политика, по-скоро като изкуство отколкото като наука, защото поли-

тиката в действителност борава с индивидуални явления, които са безкрайно разнообразни по естество и взаимодействие; историята ги записва точно, но теорията ги обобщава абстрактно, без да се придържа строго в многообразието на действителността. В своя прагматизъм Дройзен счита даже теорията за най-добрата държава, като опит да се обобщи и възведе в принцип сборът от емпиричните познания върху държавата. Нейният съществен елемент е силата; тя е организация и дейност на силата; затова политиката е учение за средствата, развитието, разпределението и отношението на силите в държавата, както и за ония фактори, които намаляват, увеличават или парализират проявяването им. Материалната сила на държавата не се крепи само върху правната принуда, парите и войската, но също тъй върху авторитета, доверието, готовността за жертви и други психологически фактори, които политикът трябва да познава и да умее да организира. – Траичке принадлежи към същата школа. И той счита политиката за "приложна история", вменявайки ѝ в дълг да се придържа до действителността и да извлича заключенията си от емпиричните наблюдения "чрез метода на историческото мислене". Траичке поставя на политиката като наука следните *три задачи*: 1) чрез изследване действителния живот, да познае основните понятия на държавата; 2) да изследва исторически какво са искали народите в политическия живот, какво са създали, какво са постигнали, и защо; 3) да издири и установи някои исторически закони и нравствени правила.

Всички автори от тази школа, както и последователите им, все още схващат научната политика като една нова политика, като сбор от исторически, правни, философско-нравствени и практически познания върху държавата и управлението ѝ. Dahlman, Waitz, Treitschke, Holtzendorff онагласяват съчинението си само "Politik" подобно на древните класици, или "Prinzipien, resp. Grundzüge der Politik", и разработват материята, която ние днес отнасяме към Общото учение за държавата, изоставяйки множеството исторически материали и напътствия за активния политик.

Заслугата да се определи мястото на политиката в системата на държавните науки, принадлежи на Блунчли, който, едва в петото издание на капиталното си съчинение "Lehre vom modernen Staat" (I. изд. 1852 г., II изд. 1876) поставя Общото държавно право в том II, Научната политика в т. III, а в т. I, озаглавен Общо учение за държавата, изложи общите основи на държавното право и политиката. По този начин, политиката като наука за държавната практика, за начините (не формулите!) и изкуството на управлението, се отдели от общото умение за държавата и още по-строго от Общото държавно право. Това отделяне се запази и до днес в главните си линии. Между общото учение и научната политика границата не е непроходима – в зависимост от метода и темпераментата на автора, някои проблеми се включват ту в една, ту в другата дисциплина. Напоследък, въпросите из областта на научната политика се разглеждат в отделни съчинения, както се вижда в гореозначения книгопис по предмета.

СЪЩНОСТ НА ПОЛИТИКАТА

Многообразна, мъчно-податлива на академично изследване, политиката в своята същина може да се схване трояко: като учение или мерило за целесъобразност, като изкуство и като наука.

Политиката като учение или мярка за целесъобразност (за полезност, практичност), се явява, поради факта, че е практическа дейност, насочена към образуването или прилагането на държавната воля, изобщо към управлението на държавата; а в такава дейност първостепенно място заема принципът на целесъобразното – един сложен състав от най-разновидни данни, пресмятания и такт – който се изразява в откриване най-подходящия за даден случай начин за постигането на определена цел. В този смисъл, политиката винаги е била учение за целесъобразното. Но правният позитивизъм ѝ възложи и една по-особена задача: да преценява действувачите закони, да бъде едно учение за ценността на правните норми. Правната норма изучава правните норми или държавните институции такива каквито са, без да се интересува дали са добри или лоши, дали отговарят на

предназначението си, или са отжибели времето си и се нуждаят от промяна. "Да се изследват добрите и лошите, полезните и вредните страни на един институт, казва Лабанду, е задача на политиката." Не юристът, а политикът, или политическият усет у юриста, трябва да открие, че известна правна институция не дава резултатите които законодателят е целял, или че е станала негодна, вредна, понеже обективните причини, обуславящи създаването ѝ, вече са се изменили, или че съдържа логически противоречия. След своята критико-утилитарна констатация, политикът туря в действие необходимите фактори, за да се постигне желаното изменение в известна точка на действителното право, или цялата държава да се преустрои и да се управлява по-целесъобразно, или съгласно с нови цели. Тъкмо така е мястото на една новообособена дисциплина: правната политика, която ни учи не какво е, а какво трябва да бъде правото. Тези две области са методологично строго отделени.

Политиката като изкуство, като държавническа мъдрост или изкуство да се управлява (*ars politica, Staatskunst*), проявява най-характерната страна на своята природа. Основателят на научната политика Ранке бе признал пред Бисмарк, че ученият историк не може да бъде и практически политик. А самият Бисмарк, на старини, когато неговият гений узря под лъчите на дългия опит, казва, че "политиката не е наука, а изкуство: тя е наука само доколкото е наука ваятелството или живописата. Критиката е лесна, но изкуството е мъчно; и даже майсторът на всички критици Лесинг, не е замислял дори да създаде един Лаокоон!" Траичке е почвал своя курс върху научната политика с думите: "Alle Politik ist Kunst" – всяка политика е изкуство. Върху тази истина не спорят и съвременните автори. Истинският политик е призван да върши най-висшето и най-трудното от всички изкуства: да подготвя, да насочва или пряко да ръководи управлението на държавата. От неговото изкуство зависи величието или падението на държавата, благоденствието или нещастията на народа, на милиони човешки същества. Призивният политик трябва да знае или интуитивно да отгатва всичко що има връзка с живота на държавата – правното устройство; факти-

ческото състояние на духовните и материални блага у народа; разпределението на силите вътре в страната и международно, както и вероятното им разместване в близко и далечно бъдеще; и още хиляди подробности, които не се поддават на изброяване. Това са само материалните данни за политическото творчество, а те не са достатъчни. Политикът трябва още да познава човешката душа, нейните добри и лоши страни, нейните живи и гримаси сили. Да познава психологията на масите и особеностите на народа, с който борава: на своя народ и на чуждите народи, с които държави встъпва в политически, търговски или военни отношения. Активният политик трябва да постига положителни и точни резултати, даже когато работи с ирационални елементи. Застанал на моста между настоящето и бъдещето, призивният политик не откъсва очи от действителността, но с духовния си поглед вече прозира в онава, което се заражда, или което логически трябва да дойде. Тази вдъхновена творческа дейност излиза от рамките на строгата наука, за да се превърне в нещо по-висше, по-съвършено, и неуловимо, което приехме да наричаме държавно изкуство. Но изкуството е талант, божия дарба. То не се учи. Между четката и платното на художника стои вдъхновението; между образованието и делата на политика стои талантът. И когато това "помежду" е най-същественото, има ли смисъл и възможно ли е съществуването на една научна политика?

Политиката като наука. Всяко изкуство предполага известно количество обективни познания и техника, които се учат. Творенията и на най-вдъхновеното изкуство не са плод само на гениална интуиция, а и на знания, добити чрез академична работа, чрез житейска опитност, или най-често и по двата начина. Но само опитността не стига: тя по-скоро поправя и допълва академичните познания. Животът в и на модерните държави е така много усложнен, че без обширно и системно изучаване на множество факти и проблеми, не може да се опознае. Многообразието на живота се нуждае от методично подреждане, следов. без теоретични, а само с емпирически познания, представата ни за света ще бъде непълна, а много пъти и погрешна. Един човешки живот не стига

да се види и лично да се изпита всичко – необходимо е да се ползуваме от опитността, наблюденията и мислите на великите наши предшественици. Всички знаменити държавници са обичали да четат история и да изучават живота на своите велики събратя у всички народи и времена – тези проучвания разкриват механизма на големите исторически събития и развиват вродената способност към прозрение в скритата двигателна сила на политико-обществения живот и към историческо мислене. Но вън от тези изострящи погледа науки, има и такива, които са абсолютна необходимост за практическия политик – това са на първо място правните науки, защото без тях не може да се опознае държавното устройство, вътрешните и международни правоотношения, а наравно с тях стопанските и социалните науки, защото днес право, стопанство и социални отношения се взаимно обуславят. Не е завършен държавноправник оня, който не проявява т.нар. социален въпрос. А тези три науки, богато разработени, основно могат да се усвоят само чрез академическо образование или системно самообразование.

Проф. Грабовски, с. 18 и сл., се е опитал да ни даде общата програма за изучаване политическото изкуство, още повече, че то самото е обекта на научната политика. Опознаването на държавата в нейната правна организация, като статика, е работа на публичноправната наука; опознаването ѝ като жив организъм, в постоянното ѝ движение, като динамика, е пряка работа на научната политика; обаче задачата ѝ е трудна, защото в тази област наука и изкуство се преплитат.

Един успешен начин за изучаване в нейната динамика е *изучаването живота и делата на държавните мъже*, защото "държавата живее в големия държавник"; той оформява и насочва волята ѝ; неговата индивидуалност слага своя знак върху колективитета; двете величини, личност и държава, взаимно се обуславят и си въздействуват. В живота на един или няколко държавници може да се проследи живота на държавата, и обратното. Методата е: биография и характеристика на личността; възникване, съдържание и оценка на нейното дело. Едно учение за политическото изкуство би могло да се създаде по четири различни методи: 1. да

се възсъздаде личността и дейността на един идеален държавник в една идеална, утопична държава; 2. да се опише типичния държавен мъж на един определен културен кръг; 3. да се опише дейността на един типичен за даден народ държавник; 4. да се даде животопис и деянията на един или няколко поименно определени големи държавници. Съчинения от този род не липсват в западноевропейската литература, макар да не са подредени в строга система, напр. многотомните сборки: Cambridge Modern History, Meister der Politik и др., но преди всичко Плутарх.

Второ, *вникване в творческата метода на държавния мъж* с цел да се узнаят кои идеи, кои принципи са го ръководили и по какъв начин той е успявал да ги осъществи. Методиката на политика се отнася към вътрешното усвояване на проблемите, а техниката му към формите, в които вече овладените проблеми се осъществяват. Методика и техника са силно индивидуализирани и съставляват ядрата на политическото изкуство, за което се изисква вродена дарба, но и политикът може да се учи на своето изкуство, с цел да развие и усъвършенствува дарбите си, както се учи живописецът, литератора, музиканта, архитекта.

Трето, *добиване теоретична подготовка*. Никой велик държавник не е саморасъл гений. Чингиз хан създаде грамадна империя, без да е бил образован човек, но той винаги е имал при себе си един щаб от лица, компетентни по разните политически въпроси. Най-благодатният дар на държавника е да познава хората и за се ограджа със способни сътрудници. Бисмарк е роден талант и общо образован човек, но необходимо е да се подчертае, че в самотата на фамилията си имение Шьонхаузен, Бисмарк е прекарал няколко години в прилежно четене и изучаване историческите и държавните науки с цел да се подготви за предстоящата политическа кариера. Една подробност: установено е, че Бисмарк не се е интересувал от историята на папите; и може би затова той се ангажира в една изтощителна и безцелна културно-религиозна борба, която се счита за една от най-големите му политически грешки.

Големият държавник трябва да е надарен от природата за такъв, да има дарба, онова божествено благоволение, което

класиците наричаха *харизма*. Дарбата на големия държавник е многообразна, тя е по-скоро сбор от няколко отделни таланти или изкуства. Само идеалният държавник може да притежава всички необходими качества, хармонично съчетани; в действителност, една способност е по-силно развита от друга, трета липсва и т.н. У големите реформатори преобладава една мистична самоувереност, която ги доближава до вестителите на нови религии. Другите държавници са хора на делото и тяхното величие обикновено се измерва с постигнатите резултати. Най-често те са реални политици, т.е. изхождат от истинските и добре разбрани интереси на държавата, вярно преценяват наличните сили и препятствия, хладнокръвно претеглят за и против, и постигат максимум резултат с минимум жертви.

Политиката е изкуство и наука. Поради самото естество на политиката, не може да се намери научен метод, който пряко и цялостно да я обхваща. Тя не е строга наука според Йелинек, защото "абсолютни цели могат да се установят само по пътя на метафизичната спекулация, следователно, една емпирична, завършена в себе си и всеобща убедителна наука е невъзможна; тя може да се добере само до относителни политически изследвания с научна стойност, т.е. такива, които хипотетично приемат една определена цел за постижима, но признават и друга целесъобразна оценка". Ние видяхме, обаче, че една научна политика не е невъзможна, даже съществува. Помирителна формула е намерил проф. Рем, който казва, че "учението за политиката, е учение за политиката като изкуство", или в друга вариация: Политиката като наука, има за обект политиката като дейност, т.е. като изкуство (проф. Калкер, Пилюти и др.). Преди тях Блунчли не е дал правилната насока за определяне разликата и взаимодействието между приложната и теоретичната политика. Политиката като изкуство, или приложната, практическата политика, има конкретни външни цели, според нуждата на момента и се измерва с постигнатия резултат. Политиката като наука наричана още *теоретична политика*, не преследва външни цели, а само търси да познае истината, с цел да разсее едно заблуждение, да открие и да изложи едно целесъобразно правило, но винаги общо, а

не конкретно. Политикът трябва да осъществи идеите си, а не само правилно да ги обмисли; трябва да надвие пречките по пътя си, за която цел му е необходима сила, която той намира готова и привлича, или сам създава и организира. Политикът трябва да води борба и да има борчески характер; държавноправникът и теоретичният политик не водят борба, а обективно наблюдават и обсъждат събитията. Но макар и пасивен, теоретикът влияе върху личността и делото на практическия политик, като му внушава своите идеи, оформя светогледа му, разяснява му проблемите, или научно обосновава плановете и делата му, и ги представя като достойни за доверие, че носят по-добри бъднини – с това, най-трудната задача на политика е значително облекчена, защото той ще може лесно да убеди, привлече и организира обществените сили. Политическите философи на XII и XIII век подготвиха френската революция, теоретичният марксизъм подготви и проведе болшевишката революция – двете най-големи, най-радикални реформи в държавния строй, а италианските професори от факта на фашисткия преврат създадоха философско-правната доктрина на фашизма. Политикът е човек на делото; за да постигне целта си той прави компромиси, т.е. отстъпва от принципите си, от онова което смята за истина. Държавноправникът няма нужда от компромиси, защото неговата цел е да издържи обективната и независещата от конкретното истина, и да установява чисти принципи. – Противоположностите са очевидни, но това не значи, че практическата и научната политика са несъвместими. Взаимодействието между тях е тъй непосредно, че те образуват двете половици на един завършен кръг. Държавноправникът, който в случая се прелива в теоретичния политик, би трябвало да държи сметка за политическата действителност, за да не се отдалечи в крайно абстрактни и безполезна разсъждения, а политическият политик има нужда от чистите изводи на науката, за да осветлява

своя път и правилно да обоснове своите цели. В политиката добрият теоретик държи сметка за живата действителност, а добрият държавен мъж се съобразява с постиженията на науката; или с други думи: политиката е едновременно изкуство и наука. В литературата съществуват няколко доста сполучливи, и все пак не напълно задоволителни *дефиниции*. Ето някои от тях: "Политиката е въздействие върху образуването на обществения живот" (Fritz van Calker); "Политиката е изкуството да се управлява държавата. Политическата наука е науката за управление на държавите, или учение за принципите, които съставляват управлението и трябва да ги насочват в отношението им с гражданите и с другите държави" (Andre Lichtenberger); "Политиката е теоретична или приложна. Теоретичната установява общи правила, които тя извлича било от опита, било от разума; и които са израз ту на обобщени факти, ту чисто схващане на един повече или по-малко осъществим идеал. Приложната политика търси средствата, които да турят в действие тези обобщени принципи, като държи сметка за времето, мястото, нравите, източниците, с една дума: за реалните обстоятелства" (Paul Janet); "Политиката е духовна способност да се разбере държавата и нейния обществен живот, и изкуство да се въздействува върху държавата и обществения живот на народа, съобразно с придобитите за тях познания. Научната политика ни дава тези познания и с това сочи правилния път на практическата дейност" (Zorn); "Политиката не може да бъде нищо друго, освен схващане жизнените интереси на народа и осъществяването им с всички средства" (Hitler).

В термина политика ние включваме три отделни, но хармонично съчетани понятия: 1. политиката е мерило за целесъобразността на действащите правни норми; 2. политиката е най-общата и най-широката наука за държавата; 3. политиката е изкуство да се осъществяват държавническите идеи и правните норми.